

smisla. Smisao podobnim frazama daju tek sami zakoni i same ustanove u kojima se ogledaju ta načela. Zakoni koje izdade odmah Preobraženska skupština proglasiše da je u Srbiji zakon ono što knez hoće. Zakoni: o skupštini, o opštini, o činovnicima i dr. poznati su, i o njima su dosta govorili liberalni srpski listovi, pa stoga nije nužno da se o njima odelito govori. Opšta je crta sviju tih zakona da se u njima odriče suverenstvo naroda. Sistema koja je pritiskivala narod za svo vreme vlade Karađorđevića ne samo da se nije ni u dlaku promenila, no se je još izvela doslednije, naučnije. Sve vlasti i sva štampa bili su upravljani na to da u narodu utvrde pojam o pravom monarhizmu, da [je] tj. monarh ličnost na kojoj leži „prst božiji“ (koji je okovao za toliko vekova narode evropske i protiv koga danas ustaje u Evropi sve što ume da misli). Prvi srpski vladari u početku ovoga veka behu izišli iz redova naroda. Razume se da je narod gledao na njih pravo kao na ljude koji su njima ravni i kojima je samo poverena najviša vlast stoga što se ti ljudi smatrahu kao najsposobniji. To je prirodno gledište svakog demokratskog naroda u kome nema nasledne aristokracije i kome se nije nikad propovedao evropski misticizam o božanstvenim svojstvima vladara. Da desetogodišnja perioda od Sv. andrejske skuptšine nije ništa učinila no samo to što je u narodu duboko ukorenila sujeverije monarhizma i ovo bi jedno bilo dovoljno da se ta perioda osudi kao nesreća za srpski narod, jer je ona unazadila umni razvitak naroda, bacila ga nazad za čitavo po veka.

Ali to nije ni jed(i)no zlo što ga narodu donese sistematično izvedena birokratska sistema. Opšti je zakon u istoriji čovečanskog razvitka da sav razvitak naroda u svima granama zavisi poglavito od njegovog umnog razvitka. Taj se zakon potpuno primenjuje i na razvitak srpskog naroda. Neka se baci samo jedan pogled na ekonomni razvitak naroda u Srbiji, pa će se odmah videti kakve je užasne posledice doneo birokratski sistem. Skoro od 30 godina ovamo sva najbolja snaga srpskog naroda ide u činovnike, tj. u klasu neproizvodnu; prema tome behu udešene sve škole, i srednje i više; i za činovnike se slao skoro isključivo cvet srpske omladine u strane zemlje da otuda pocrpe znanja kako će još bolje unapređivati — „činovničku struku“. Činovničko mesto bilo je jedino gde je čoveku skoro bez muke bilo osigurano izdržavanje, poštovanje, a, što je najglavnije, gospodstvo i vlast. Prirodno je sasvim da je svaki, ma iz kog staleža bio, hitao u činovnike samo ako je osećao iole kakve sposobnosti. Sve grane proizvodne u srpskom narodu ostadoše na istom stepenu na kome su bile u početku ovog veka. Svi